

Nenad Stanišić*

GLOBALIZACIJA I SIROMAŠTVO

Apstrakt: Dinamičke promene u svetskoj privredi poslednjih decenija sve više zaokupljaju pažnju ekonomske javnosti. Jačanje globalnih ekonomskih veza i sve jače povezivanje zemalja u jedinstveni svetski privredni sistem nailaze na brojne protivnike, kako u razvijenim tako i u zemljama u razvoju. Jedan od najčešćih argumenata je da globalizacija pojačava proces polarizacije sveta na razvijene i nerazvijene zemlje, povećavajući ekonomsku nejednakost između i unutar pojedinih zemalja, ostavljajući pri tome nerešen problem siromaštva.

Međutim, najnovija empirijska istraživanja ukazuju na značajan i pozitivan uticaj otvorenosti privrede na ekonomski rast zemlje. Pri tome, rast i razvoj nemaju bitniji i jasan uticaj na ekonomsku nejednakost unutar zemlje. Kao rezultat navedenih činjenica, otvorenost privrede prema svetskom tržištu roba, usluga i kapitala označena je kao bitan i neophodan aspekt razvojne strategije i redukcije siromaštva u zemljama u razvoju.

Ključne reči: globalizacija, svetska privreda, ekonomski rast, strategija razvoja, zemlje u razvoju, ekonomska nejednakost, siromaštvo.

Abstract: Dynamic changes in world economy in the recent decades occupy attention of economic public all over the world. The strengthening of economic relations and integration of national economies into the unique world economic system have many critics in developed, as well as in developing, countries. One of more often argument is that globalization intensifies the process of world polarization to developed and underdeveloped countries, widening economic inequality between and into the national economies, and leaving the problem of poverty unsolved.

However, the latest empirical studies suggest that economic openness has strong and positive effect on the national economy's growth. Besides, growth and development have no clear and important effect on economic inequality. As a result of previous facts, openness to the world market of goods, services and capital is considered as an important and necessary aspect of development strategy and poverty reduction among the developing countries.

Key words: globalization, world economy, economic growth, development strategy, developing countries, economic inequality, poverty.

---

* Asistent-pripravnik Ekonomskog fakulteta u Kragujevcu

Pojam i razvoj procesa globalizacije

U najširem smislu, globalizacija predstavlja proces širenja i jačanja veza na svetskom nivou. Te veze mogu biti ekonomske, ali i neekonomske prirode (kulturne, obrazovne, naučne itd.). Sa čisto ekonomskog stanovišta, globalizaciju možemo definisati kao proces jačanja integrisanosti nacionalnih ekonomija širom sveta.

Iako je sam pojam "globalizacija", kao i šire interesovanje za nju novijeg datuma, iz navedene podele jasno je da se sa integracijom svetske privrede počelo mnogo ranije. Međunarodna trgovina, na primer, nije zanemarljiv deo društvene reprodukcije još od početka Srednjeg veka. Ipak, sve do XVIII veka ekonomska saradnja i međuzavisnost država bila je ograničenog dometa. Osnovni uzroci tome su: slaba proizvodna baza, slab nivo razvijenosti transportnih sredstava, visoke barijere međunarodnom kretanju robe i usluga (protekcijonizam), kao i visok nivo trgovačkog rizika. Razvoj kapitalizma, pojava manufakturne proizvodnje zasnovane na principu podele rada, industrijska revolucija i začeci liberalizacije spoljnotrgovinskih tokova uklonili su krajem XVIII veka sve nabrojane prepreke. Započeo je proces formiranja i jačanja svetskog tržišta i privrede. Drugim rečima, započeto je ono što mi danas nazivamo "globalizacijom".

Istorijski posmatrano, razvoj međunarodnih ekonomskih odnosa nije tekao ravnomerno. Liberalizacija ekonomskih međunarodnih tokova, kao preduslov šire i jače međunarodne saradnje, nastavljena je do Prvog svetskog rata, kada se javlja talas protekcijonizma u svetskoj privredi.¹ Nakon Prvog svetskog rata protekcijonizam dobija nove i šire dimenzije pod uticajem Velike ekonomske krize, a nastavlja se i tokom Drugog svetskog rata. Njegovim završetkom otpočinje nova faza liberalizma, tzv. neoliberalizam. Pojave recesija u najrazvijenijim svetskim ekonomijama 1970-tih godina uslovile su pojavu neoprotekcijonizma.

Iako je jasno da, merena u apsolutnim iznosima, međunarodna ekonomska razmena svakodnevno biva sve veća, neke od najrazvijenijih zemalja imale su relativno viši nivo svoje integrisanosti u svetsku privredu od današnjeg neposredno pred Prvi svetski rat.² Posle dugog perioda recesije i opadanja stepena svetske integrisanosti, nakon Drugog svetskog rata dolazi do ponovnog oživljavanja međunarodne ekonomske saradnje. U prilog tome ide i podatak da je, prema procenama Svetske trgovinske organizacije (STO), u periodu od 1950. godine do 2000. godine, prosečna stopa rasta svetske proizvodnje iznosila je 3,7%, a svetske

¹ Protekcijonizam podrazumeva ograničavanje međunarodnog kretanja roba, usluga, kapitala i radne snage. Razlozi za to mogu biti ekonomske, ali su najčešće neekonomske prirode.

² U relativnom izrazu, stepen integrisanosti se meri učešćem određenih međunarodnih ekonomskih tokova u bruto društvenom proizvodu. Na primer, učešćem spoljne trgovine zemlje u njenom GDP-u.

trgovine oko 6%. Odnos svetskog izvoza prema svetskoj proizvodnji povećan je u istom periodu i u 2000. godini iznosi oko 20%.

S obzirom da globalizacija predstavlja širenje i jačanje međunarodnih ekonomskih veza, jasno je da njen razvoj zavisi od dva faktora: volje i mogućnosti da se takve veze uspostave, održavaju i unapređuju. Volja za međunarodnom saradnjom izražena je u spoljnotrgovinskoj politici zemlje, odnosno u njenom opredeljenju za liberalizaciju ili protekcijonizam. S druge strane, razvoj transportnih, komunikacionih i informacionih sistema izraz je tehnoloških mogućnosti ostvarenja željene saradnje. Noviji, posleratni razvoj nauke, tehnološki progres, informatička revolucija, kao i pojačana ekonomska svest o značaju međunarodne podele rada, faktori su sve jačeg intenziviranja globalizacije.

Globalizacija i rast svetskog dohotka

Kao što smo već rekli, globalizacija je proces jačanja ekonomske saradnje širom sveta. Integracija nacionalnih ekonomija u jedinstveni svetski privredni sistem mora se sprovesti u skladu sa principom međunarodne podele rada. Jasno je da ona u svakom slučaju podrazumeva realokaciju proizvodnih faktora unutar zemlje, tj. neophodno je sprovesti određenu privrednu transformaciju. U teoriji spoljne trgovine razvijeno je više modela koji pokazuju prednosti koje zemlja može imati od uključivanja u međunarodnu podelu rada. Istovremeno se konstatuje da je osnovni trošak takve strategije- trošak prilagođavanja privrednog sistema.

Na istim osnovama kao što je manufakturna podela rada, tj. specijalizacija dovela do povećanja produktivnosti i samim tim do poboljšanja životnog standarda, tako i međunarodna podela rada vodi većoj produktivnosti. Još jednom napominjemo da ceo proces nije "bezbolan" i da podrazumeva i određene troškove.

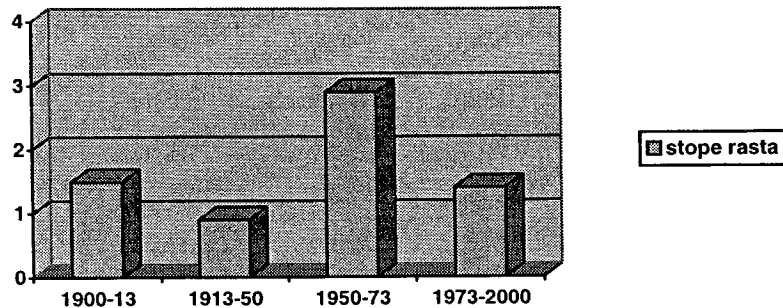
Nakon što smo na prikazani način doveli u vezu proces globalizacije i ekonomskog rasta, ostaje nam da na empirijskim osnovama sagledamo rezultate dosadašnje svetske ekonomske integracije.

U toku XX veka prosečan per capita dohodak u svetu je petostruko povećan.³ Stope rasta u pojedinim periodima bile su različite i predstavljene su na sledećem grafiku.

Sa grafika br.1 jasno se uočava da su promene u stopama rasta svetskog dohotka u vremenskom skladu sa već pomenutim fazama liberalizma i protekcijonizma u svetskoj privredi. Jačanje međunarodne ekonomske saradnje i podele rada, koja nastaje kao posledica liberalizma, nedvosmisleno rezultira rastom svetskog dohotka. Obrnuto, protekcijonizam, kao strategija ekonomskog zatvaranja i ograničavanja međunarodne integracije, vodi usporavanju stopa ekonomskog rasta.

³ *Globalization: Threat or Opportunity?*, Issues Brief, IMF, 2001, str.2.

grafik br. 1

Izvor: *Globalization: Threat or Opportunity?*, Issues Brief, IMF, 2001.

Jasno je da globalizacija ima pozitivan uticaj na privredni rast i razvoj, u skladu sa povećanom produktivnošću, koja je rezultat specijalizacije zemlje na osnovama međunarodne podele rada.

Ekonomске disproporcije u savremenom svetu

Iako je zabeleženo petostruko povećanje svetskog dohotka u toku XX veka, rast nije bio podjednako intenzivan u svim zemljama. Razlike u nivou razvijenosti pojedinih zemalja sa početka XX veka višestruko su povećane.

Apsolutna razlika u nivou razvijenosti između 20 najrazvijenijih i 20 najnerazvijenijih zemalja sveta neprestano se povećava. Dok je dohodak po glavi stanovnika u najnerazvijenijim zemljama ostao skoro konstantan u periodu od 1950. do 2000. godine na nivou ispod 500 dolara, per capita dohodak u 20 najrazvijenijih zemalja je konstantno rastao i u 2000-toj dostigao nivo od preko 18000 dolara.⁴ Navedena kretanja uslovlila su mišljenje da globalizacija vodi povećanju razlika u prisvajanju svetskog dohotka od strane različitih zemalja, tj. do povećanja tzv. internacionalne ekonomske nejednakosti.⁵

⁴ Prema: *Poverty in an age of globalization*, World bank, 2001.

⁵ Prilikom izračunavanja internacionalne nejednakosti jedinica posmatranja je zemlja i njen prosečan per capita dohodak, bez obzira na broj stanovnika.

Ipak, jedan broj zemalja u razvoju beleži u poslednjim decenijama ubrzani privredni razvoj sa stopama rasta koje su 1990-tih bile iznad stopa rasta razvijenih ekonomija. Među njima su i neke od najmnogoljudnijih zemalja sveta, kao što su Kina i Indija, što znači da veliki deo svetske populacije ostvaruje stalno povećanje svog standarda i tako smanjuje svoje zaostajanje za najrazvijenijim zemljama. Dakle, promene u raspodeli svetskog dohotka su obeležene sa dva suprotna trenda:

- sve veće zaostajanje najnerazvijenijih zemalja,
- ubrzani razvoj jednog dela zemalja u razvoju.

Najnovije studije Svetske banke pokazuju da se internacionalna nejednakost povećava, ali da usled navedenog ubrzanog rasta najmnogoljudnijih zemalja dolazi do opadanja tzv. globalne nejednakosti.⁶

U svojoj studiji *"True world income distribution, 1988 and 1993: First calculation based on household surveys alone"* Branko Milanović izučava, na osnovu najnovijih setova podataka, kretanje globalne nejednakosti i dolazi do sledećih zaključaka⁷:

- svetska nejednakost je vrlo visoka i merena Đini (Gini) koeficijentom iznosi 66, ukoliko koristimo dohodak izražen u PPP dolarima. U tekućim dolarima mereno, ona je još veća- 80;
- u periodu 1988-1993, globalna nejednakost je povećana sa 62,5 na 66 u Đini koeficijentima;
- osnovni uzrok tome je visok rast internacionalne nejednakosti, a ne kretanja nejednakosti unutar pojedinih zemalja.

Globalizacija i ekonomski rast zemlje

Kada su, posle Drugog svetskog rata, formirane institucije od strane ekonomski najjačih zemalja, čiji je jedan od ciljeva bio i ubrzani razvoj međunarodnih ekonomskih odnosa, postavilo se pitanje kako će se prema rastućem neoliberalizmu postaviti zemlje u razvoju. Konačni raspad kolonijalnog sistema i sticanje samostalnosti velikog broja zemalja bili su preduslovi ekonomskog razvoja

⁶ Za razliku od internacionalne nejednakosti, globalna nejednakost posmatra raspodelu dohotka među ljudima širom sveta, a ne među zemljama.

⁷ Branko Milanović, *True world income distribution, 1988 and 1993: First calculation based on household surveys alone*, Development Research Group, The World Bank, 1999.

velikog dela svetske populacije. Veoma težak zadatak bio je odabir prave razvojne strategije. U ovom delu rada posebno ćemo obratiti pažnju na jedan njen deo, a to je odnos zemalja u razvoju prema svetskom tržištu i privredi. U osnovi, moguća su dva različita pristupa:

1. ubrzani ulazak zemlje u međunarodnu podelu rada na osnovu postojećih komparativnih prednosti,
2. zatvorenost privrede (protekcionizam) prema svetskom tržištu u cilju razvoja svestrane domaće proizvodne baze.

Ove alternative se drugačije nazivaju:

1. izvozno orjentisana strategija razvoja,
2. uvozno-supstitutivna strategija razvoja.

Obe varijante imaju svoju teorijsku podlogu, a izbor između njih zavisi kako od učinjenih pretpostavki, tako i od specifičnih uslova u kojima se, ekonomski posmatrano, nalazi određena zemlja.

Međutim, empirijski posmatrano, dolazimo do zaključka o superiornosti izvozne orijentacije.⁸ Podaci govore da su zemlje koje su prihvatile značajno učešće u procesu globalizacije ostvarile znatno bolje ekonomske rezultate od onih koje su ostale na marginama međunarodnih ekonomskih odnosa. Dokaz za to su zemlje Jugoistočne Azije, tzv. "azijski tigrovi" (Južna Koreja, Hong Kong, Tajvan i Singapur) koji su još 1970-tih godina prihvatile izvozno orjentisanu strategiju razvoja i ostvarile izuzetne rezultate. Nešto kasnije, 1980-tih, nailazi "drugi talas globalizacije" zemalja u razvoju. Nakon dužeg perioda zatvorenosti privrede, veće učešće u međunarodnoj podeli rada prihvataju i najmnogoljudnije zemlje sveta: Kina, Indija, Bangladeš itd. Njihov skoriji ekonomski rast takođe je dokaz uspešnosti izvozno-razvojne strategije.

Iako je statistička veza između primenjivane razvojne strategije i ostvarenog ekonomskog rasta jasna, preambiciozno bi bilo tvrditi da je otvorenost privrede prema svetskom tržištu dovoljan faktor uspeha pojedinih zemalja! Ključ njihovog napretka je u znatno dubljim i sveobuhvatnijim reformama privrednog sistema, čiji su međunarodni odnosi samo jedan deo!

U skorije vreme, zahvaljujući sve reprezentativnijoj i obuhvatnijoj bazi statističkih podataka Svetske banke, sprovedeno je mnogo empirijskih istraživanja o povezanosti većeg učešća zemlje u globalizaciji i njenog ekonomskog rasta.

⁸ Ipak, treba biti oprezan u interpretaciji navedenog. Protekcionizam je u pojedinim slučajevima sasvim opravdana strategija, pogotovo ako se radi o kraćem roku u toku kojeg treba razviti domaću mladu industriju. Sa druge strane, prihvatanje većeg učešća u procesu globalizacije ne vodi neophodno boljim ekonomskim performansama.

Jedna od takvih studija je "Trade, Growth and Poverty" Dejvida Dolara (David Dollar) i Arta Kraja (Aart Kraay). U svom radu ovi autori koriste podelu zemalja na:

1. razvijene (zemlje OECD-a i "azijski tigrovi"),
2. mlade "globalizatore" (zemlje koje su u drugom talasu globalizacije zemalja u razvoju, 1980-tih, prihvatile veću integrisanost u svetske ekonomske tokove, kao na primer Kina, Indija, Tajland, Argentina, Brazil, Peru, Venecuela...), i
3. "neglobalizatore" (zemlje koje se iz raznih, ekonomskih i neekonomskih, razloga nalaze na marginama svetske privrede).

Kao kriterijume za razvrstavanje zemalja u razvoju na globalizatore i neglobalizatore autori koriste:

- promene u obimu spoljnotrgovinske razmene u odnosu na ukupan društveni bruto proizvod (GDP) date zemlje,
- smanjivanje carina, kao aproksimaciju ekonomske volje zemlje da bude deo globalne privrede.

Zaključak studije je da su stope ekonomskog rasta visoko korelirane sa promenama u obimu spoljne trgovine.⁹ Prosečna godišnja stopa rasta razvijenih zemalja neznatno je promenjena 1990-tih u odnosu na 1980-te, sa 2,6% na 2,4%. U istom periodu "globalizatori" među zemljama u razvoju povećavaju stope rasta per capita dohotka sa 3,5% na 5,0%. Ostale zemlje u razvoju ("neglobalizatori") ostvaruju skromne rezultate rasta nacionalnog dohotka: 0,8% u 1980-tim i 1,4% u 1990-tim.¹⁰

Na osnovu prikazanih empirijskih studija jasno je da proizvodna specijalizacija u skladu sa komparativnim prednostima, i povezano sa tim, veće učešće zemlje u spoljnoj trgovini dovodi do povećanja produktivnosti, ekonomskog rasta i razvoja.

Učešće najmanje razvijenih zemalja u procesu globalizacije

U prethodnom delu smo pokazali da je jedan deo zemalja u razvoju uspeo da sveobuhvatnim ekonomskim reformama i većim učešćem na svetskom tržištu, ubrza svoj ekonomski rast i razvoj. Ipak, u savremenom svetu postoje i zemlje koje

⁹David Dollar and Aart Kraay, *Trade, Growth and Poverty*, Development Research Group, The World Bank, 2001, str.3.

¹⁰ Isto, str. 9-10.

konstantno beleže nizak nivo ekonomskih performansi. Samo u zemljama subsaharske Afrike živi 300 miliona ekstremno siromašnih ljudi. Takva situacija navela je pojedine autore (protivnike globalizacije) na zaključak da je postojanje disproporcija u nivou razvijenosti rezultat samog procesa globalizacije. Međutim, veliko zaostajanje pojedinih zemalja upravo je posledica njihovog izostajanja iz ovog procesa. Razlozi njihove isključenosti iz intenzivnije međunarodne integracije mogu biti:

1. primena ekonomske strategije zatvorenosti privrede,
2. nemogućnost uspostavljanja makro stabilnosti i tržišne ekonomije, kao preduslova učešća u međunarodnoj podeli rada,
3. političke, socijalne, ratne i druge, neekonomske krize.

Da postoji veza između niskog nivoa razvijenosti i izostajanja iz procesa globalizacije svedoče i sledeći podaci:¹¹

- Učešće najmanje razvijenih zemalja u svetskoj trgovini iznosilo je 1997. godine skoro beznačajnih 0,4%. Još više zabrinjava trend njegovog stalnog opadanja.

- Iako se beleži stalni porast obima finansijskih tokova ka zemljama u razvoju, subsaharske zemlje Afrike učestvuju sa svega 2%.

- Uprkos značajnom tehnološkom razvoju, samo 2,4% svetske populacije koristi Internet, a čak polovina čovečanstva nikada nije upotrebila telefon.

Dakle, nizak nivo učešća u svetskim tokovima robe, usluga, kapitala i tehnologije, tj. izostajanje iz procesa globalizacije, direktno je povezano sa skromnim ekonomskim performansama koje beleže pojedine zemlje.

Trendovi siromaštva u savremenom svetu

Učešće siromašnih u ukupnoj populaciji zemalja u razvoju se, prema podacima Svetske banke, smanjuje i to sa 28,3% u 1987. godini na 24% u 2000. godini. Pri tome, siromašnima se smatraju oni koji dnevno raspolazu sa manje od 1\$ PPP.¹² Ukoliko se kao granica siromaštva uzme 2\$ PPP dnevno, beleži se u istom periodu smanjenje siromaštva sa 61% na 56%.¹³ Ipak, relativno opadanje stope siromaštva ne znači i apsolutno smanjenje broja siromašnih ljudi na planeti.

¹¹ *Poverty in an Age of Globalization*, World bank, 2001, str.2.

¹² Oznaka PPP je akronim od engleskog *purchasing power parity*, tj. *paritet kupovnih snaga*.

¹³ *Poverty in an Age of Globalization*, World bank, 2001, str.3.

U poslednjoj deceniji XX veka, uprkos obećanjima o smanjenju siromaštva, stvarni broj ljudi koji žive u siromaštvu je povećan za oko 100 miliona! To se desilo istovremeno sa prosečnim godišnjim rastom svetskog dohotka od oko 2,5%.¹⁴

Regionalno posmatrano, opadanje učešća siromašnih se beleži u svim razvojnim regionima izuzev subsaharske Afrike, Istočne Evrope i Centralne Azije. Nagli porast broja siromašnih u poslednja dva regiona posledica je procesa tranzicije u većem broju zemalja. Opadanje siromaštva u poslednjoj deceniji zabeleženo je i među najmnogoljudnijim zemljama sveta, a pre svega u zemljama Azije koje u poslednje vreme beleže stalni rast per capita dohotka, kao što su Indija i Indonezija. Mnogo ranije, isti trend je zabeležen u Jugoistočnoj Aziji i Kini. Paralelno sa rastom životnog standarda, dolazi i do smanjenja smrtnosti novorođenčadi i do porasta očekivanog životnog veka u jednom delu zemalja u razvoju.

Uprkos navedenom globalnom progresu, 40 zemalja u razvoju sa oko 400 miliona stanovnika beleže slabe ekonomske rezultate. U subsaharskim zemljama Afrike živi 400 miliona onih koji dnevno ne raspolazu sa više od jednog dolara. Niske stope ekonomskog rasta u sprezi sa relativno visokim prirodnim priraštajem vode povećanju apsolutnog broja siromašnih. Prema podacima Svetske banke, broj ljudi koji žive sa manje od 1\$ dnevno je 1,2 milijarde. Sa manje od 2\$ dnevno živi čak oko 3 milijarde ljudi, odnosno pola svetske populacije.

Uloga globalizacije u redukciji siromaštva

U prethodnom poglavlju, *"Globalizacija i ekonomski rast zemlje"*, pokazali smo da veće učešće zemlje u procesu globalne privredne integracije vodi bržem privrednom rastu. Međutim, već decenijama unazad, velike debate vode se među ekonomistima oko toga koliko koristi od rasta ima najsiromašniji deo stanovništva. Ukoliko je rast prosečnog per capita dohotka zemlje praćen porastom per capita dohotka i siromašnog dela populacije, onda je ekonomski rast efikasno i neophodno sredstvo u redukciji siromaštva. Međutim, moguće je da sve koristi od privrednog rasta prisvoji bogata (i srednja) klasa, ostavljajući tako siromašne bez povećanja životnog standarda. Imajući u vidu da se raspodela ukupnog dohotka zemlje među njenim stanovništvom sagledava merama ekonomske nejednakosti, možemo konstatovati da, ukoliko je rast praćen povećanom nejednakošću, korist od ekonomskog napretka prisvajaju više bogati nego siromašni. Posledica toga je da ekonomski rast nije dovoljno sredstvo za redukciju siromaštva, već se, sa tim ciljem, mora pristupiti korektivnim merama raspodele dohotka unutar zemlje.

¹⁴ Stiglic Džozef, *Protivrečnosti globalizacije*, SBM-X, Beograd, 2002, str. 19.

Debate oko uzajamne veze ekonomskog rasta, nejednakosti i siromaštva vode se još od 1970-tih. Čeneri (Chenery) je 1974. godine napisao: "Sada je jasno da decenija ubrzanog rasta u nerazvijenim zemljama nije donela mnogo, ili nimalo, koristi čak jednoj trećini njihovog stanovništva."¹⁵

Ovaj i njemu slični stavovi ekonomista tog vremena bili su prvenstveno zasnovani na Kuznjecovoj hipotezi. Prema njoj, odnos ekonomske razvijenosti i nejednakosti u raspodeli dohotka je u obliku inverzne U krive. To znači da u ranim fazama ekonomskog razvoja, distribucija dohotka ima tendenciju pogoršanja, tj. povećava se nejednakost. Takav trend se beleži sve dok zemlja ne dostigne srednji nivo razvijenosti, kada nejednakost počinje da opada. Posmatrano sa aspekta našeg interesovanja, implikacija ovakvog stava je jasna: ekonomski rast nije efikasno i dovoljno sredstvo smanjenja siromaštva u ranim fazama privrednog razvoja.

Imajući u vidu slabu statističku bazu podataka, izvođenje Kuznjecove hipoteze u prvim decenijama posle drugog svetskog rata bilo je zasnovano na cross-sectional analizi, tj. na istovremenom posmatranju zemalja u različitim fazama privrednog razvoja. Mnogo tačniji i pouzdaniji zaključci o relaciji između ekonomskog rasta i nejednakosti mogu se dobiti tek u skorije vreme na osnovu vremenskih serija podataka, odnosno posmatranjem određene zemlje u sukcesivnim vremenskim periodima. Novija istraživanja, zasnovana na ovom metodu, nedvosmisleno odbacuju Kuznjecovu hipotezu. "Podaci ne sugerišu da ekonomski rast ima bilo kakve značajne statističke veze sa nejednakošću."¹⁶ Aktuelno mišljenje je da ekonomski rast nema uticaja na kretanje nejednakosti u raspodeli dohotka unutar zemlje.

U svojoj studiji iz 2002. godine Ričard Adams (Richard Adams, Jr.), na osnovu novih setova podataka Svetske banke za zemlje u razvoju, dolazi do sledećih zaključaka:

1. Ekonomski rast i nejednakost nisu sistematski povezani. Periodi rasta zemalja u razvoju bili su praćeni kako povećanjem tako i stagnacijom ili smanjenjem ekonomske nejednakosti merene Đini koeficijentom.

2. Ekonomski rast vodi redukciji siromaštva. Postoji negativna korelaciona veza između promene dohotka i promene siromaštva.

D. Dolar i A. Kraj u studiji "*Growth is Good for the Poor*" dolaze do zaključka da dohodak siromašnih raste proporcionalno sa rastom prosečnog per capita dohotka zemlje. Drugačije rečeno, ekonomski rast ne dovodi do povećanja nejednakosti.

¹⁵ Richard H. Adams, *Economic Growth, Inequality and Poverty*, World Bank Policy Research Working Paper, 2002, str.2-3.

¹⁶ Isto, str.3.

U svojoj drugoj studiji "*Trade, Growth and Poverty*" isti autori konstatuju da nema povezanosti između povećanja obima spoljne trgovine s jedne, i promene u distribuciji dohotka sa druge strane.¹⁷

Kombinujući, u prethodnom delu rada naveden, zaključak iste studije da veći obim spoljne trgovine vodi ubrzanju ekonomskog rasta zemlje sa dokazima o nepostojanju sistematske veze između promena obima spoljne trgovine i promena nejednakosti, dolazimo do tvrdnje da veće učešće zemlje u međunarodnoj razmeni vodi smanjenju siromaštva.

Napomene u vezi koncepta nejednakosti i siromaštva

Savremene debate o uticaju globalizacije na razvoj i kretanje ekonomske nejednakosti i siromaštva u svetu obeležene su suprotnim stavovima. Kritičari globalizacije govore o rastućoj nejednakosti i o ekspanziji siromaštva, dok pristalice tvrde da dolazi do smanjenja nejednakosti i siromaštva.

Postojanje tako ekstremnih mišljenja o istim pitanjima može se u velikoj meri objasniti konceptualnom neusklađenošću, tj. različitim shvatanjima pojedinih autora o tome šta zapravo predstavljaju i kako se mere pojmovi "nejednakost" i "siromaštvo".¹⁸ Upravo se time bavio i Martin Ravallion (Martin Ravallion) u svom radu "*Why Measurement Matters*". Iznećemo neke njegove zaključke.

Svi ekonomisti se slažu da se siromašnima mogu, sa čisto materijalnog stanovišta, smatrati oni koji ne mogu da dostignu određeni, unapred definisani, nivo potrošnje, odnosno dohotka. Međutim, razlike postoje između koncepta "apsolutnog" i "relativnog" siromaštva. Ukoliko se kao granica siromaštva uzme određeni iznos, izražen bilo u tekućim ili PPP dolarima (npr. 1\$ PPP dnevno), i nakon toga posmatra broj onih koji ne mogu dostići taj nivo, onda govorimo o apsolutnom siromaštvu.

Međutim, novija istraživanja sve više govore o tome da siromaštvo ima i svoju relativnu stranu, tj. da ljudi u određivanju svog životnog standarda radije upoređuju sebe sa drugima nego što posmatraju apsolutni nivo svog dohotka. Drugačije rečeno, da li će neko sebe smatrati siromašnim više zavisi od njegove percepcije kvaliteta življenja ljudi oko sebe nego od toga da li je u stanju da potroši (ili zaradi) određenu sumu novca. Razlika između ova dva koncepta može se ilustrovati pitanjem: da li je siromašan Amerikanac koji dnevno raspolaže sa 3\$? Zastupnici apsolutnog merenja siromaštva će reći da nije, uzimajući u obzir da su standardi za "liniju siromaštva" 1 ili 2 \$ PPP dnevno. Međutim oni koji radije

¹⁷ Povećani obim spoljne razmene jedne zemlje smatra se indikacijom njenog većeg učešća u svetskoj privredi, tj. višeg stepena njene "globalizovanosti".

¹⁸ Jedan deo razlika u zaključcima može se objasniti i statističkim problemima, od reprezentativnosti podataka, korišćenih varijabli do metodoloških razlika.

posmatraju relativnu stranu siromaštva će reći da je reč o siromahu, s obzirom da je nivo njegove potrošnje izrazito nizak u poređenju sa prosečnim nivoom življenja u SAD-u. Iz tog razloga, mnogi autori kritikuju uspostavljanje jedinstvenih granica siromaštva za ceo svet, nezavisno od nivoa razvijenosti zemalja. Upravo zbog toga, mogu se sresti i različite tvrdnje o kretanju siromaštva u svetu.

Sličnih konceptualnih problema ima i sa pojmom nejednakosti. Ona se određuje posmatranjem raspodele ukupnog dohotka zemlje na njeno celokupno stanovništvo. Pri tome se koriste relativni, tj. procentualni izrazi, kako dohotka tako i populacije, tj. posmatra se relativna nejednakost. Rezultat toga je da, ukoliko se dohodak svih stanovnika povećao u istom procentu, neće doći do promene u stepenu nejednakosti. Međutim, jednaka stopa rasta svih dohodaka znači veće apsolutno povećanje dohotka bogatih od dohotka siromašnih. Radi ilustracije, pretpostavimo zemlju čije ukupno stanovništvo čine dva čoveka, sa primanjima od 1000\$ i 9000\$. Pretpostavimo dalje da dolazi do povećanja oba dohotka u istom procentu, recimo dvostruko, na 2000\$ i 18000\$ respektivno. Relativna nejednakost ostaje nepromenjena s obzirom da jedan čovek (50% populacije) raspolaže sa 10%, a drugi sa 90% ukupnog dohotka zemlje, kako pre tako i posle ekonomskog rasta. Jasno je, međutim, da se razlika u primanjima povećala sa 8000\$ na 16000\$. Dakle, apsolutna nejednakost je povećana.

Navedene razlike u shvatanjima često rezultiraju različitim rezultatima o kretanju nejednakosti i siromaštva u svetu, što znači da se manipulacijom konceptima mogu braniti kako stavovi zastupnika, tako i stavovi protivnika procesa globalizacije i postojećeg svetskog ekonomskog poretka.

Zaključak

Globalizacija je proces koji u poslednje vreme izaziva dosta pažnje, iako je pojava integracije svetske privrede, kao što smo videli, starija od jednog veka. Veća uključenost u međunarodnu podelu rada podrazumeva realokaciju proizvodnih resursa zemlje. Drugim rečima, neophodna je strukturna transformacija privrede, kako u razvijenim, tako i u nerazvijenim zemljama. Veće učešće nekih zemalja u razvoju u svetskoj privredi uslovlilo je proces industrijalizacije njihove privrede, dok su u razvijenim zemljama potrebna strukturna prilagođavanja u smislu relativne deindustrijalizacije, tj. većeg razvoja tercijarnog sektora na račun sekundarnog. Sve ove neophodne promene uslovile su dosta nezadovoljstva izraženog pogotovo među radničkom klasom razvijenih zemalja, čiji su poslovi ugroženi konkurencijom jeftinije radne snage zemalja u razvoju. Njihovi zahtevi za jačim protekcionizmom urodili su plodom u određenim industrijskim granama (tekstilnoj i industriji čelika, na primer), a pre svega u poljoprivredi i proizvodnji hrane. Ipak, svesni činjenice da, na dugi rok, poštovanje principa međunarodne podelu rada vodi bržem ekonomskom razvoju, novije tendencije među razvijenim zemljama vode smanjivanju uvoznih barijera za proizvode poreklom iz zemalja u razvoju i sve većim naporima da se uz minimalne socijalne potrebe sprovede strukturna transformacije njihovih ekonomija.

Liberalizacija njihovog spoljnotrgovinskog sistema teći će baš takvim tempom koji najviše odgovara njima. S druge strane, suočeni sa razvojnim problemima, velikim siromaštvom i niskim per capita dohotkom, zemlje u razvoju apeluju za što brže uklanjanje barijera njihovim izvoznim proizvodima, kao i za povećanje ekonomske pomoći. Ekonomski rast koji globalizacija donosi njima je preko potreban. Interes je ipak obostran, jer prosperitet zemalja u razvoju vodi mirnijem i stabilnijem svetu koji je svakako u interesu razvijenih zemalja. Jačanje svesti o neophodnosti privrednog razvoja zaostalih ekonomija, uslovlilo je mnoge međunarodne akcije u rešavanju gorućih problema svetske privrede: siromaštva, niskog standarda, slabih perspektiva, zdravstvenih, ekoloških, obrazovnih i drugih problema.

Polemike se vode oko toga da li globalizacija može biti sredstvo rešavanja ekonomske grupe navedenih problema. Rastuća baza podataka Svetske banke, njihova uniformnost i konzistentost, omogućila je mnoga empirijska istraživanja na tu temu. Rezultati pokazuju da je odgovor na postavljeno pitanje pozitivan. Naime, veća uključenost zemlje u svetsku privredu vodi ubrzanju ekonomskog rasta, dok istovremeno ne vodi povećanju nejednakosti u raspodeli dohotka unutar zemlje, tj. koristi od rasta ravnomerno su raspoređene na sve socijalne klase. Posledica toga je da rast vodi smanjenju siromaštva među zemljama u razvoju. Primeri zemalja, kao što su Južna Koreja, Hong Kong, Singapur, Tajvan, a u novije vreme Kina, Indija i druge, govore o tačnosti navedenog. Ipak, treba uvek imati na umu da je njihov uspeh proizvod mnogo širih i obuhvatnijih ekonomskih reformi, čiji je samo jedan deo veće učešće u procesu globalizacije.

Na drugoj strani, postoje zemlje koje sve više zaostaju u svom nivou razvijenosti, pre svega u subsaharskoj Africi, Istočnoj Evropi i Centralnoj Aziji. Problem sa svima njima je nemogućnost ostvarenja stabilne makroekonomske situacije, slab nivo razvoja tržišne ekonomije, kao i nizak nivo učešća u integraciji svetske privrede. Apsolutan broj siromašnih u ovim regionima je u porastu. Takva situacija je rezultat ekonomskih faktora (npr. procesa tranzicije u zemljama Evrope i Azije), ali i socijalnih, ratnih i drugih neekonomskih kriza.

Literatura

1. Adams Richard Jr., *Economic Growth, Inequality and Poverty: Findings from a New Data Set*, Development Research Group, World Bank, Washington DC, 2002.
2. Appleyard Dennis, Field Alfred, *International Economics*, Irwin/McGraw-Hill, Boston, 1998.
3. Deardorff Alan, Stern Robert, *What the Public Should Know about Globalization and the World Trade Organization*, The University of Michigan, 2000.
4. Dollar David, Kraay Aart, *Growth Is Good for the Poor*, Development Research Group, World Bank, Washington DC, 2001.

5. Dollar David, Kraay Aart, *Trade, Growth and Poverty*, Development Research Group, World Bank, Washington DC, 2001.
6. *Globalization: Threat or Opportunity?*, An IMF Issues Brief, 2000.
7. Milanović Branko, *True world income distribution, 1988 and 1993: First calculation based on household surveys alone*, Development Research Group, World Bank, Washington DC, 1999.
8. *Poverty in an Age of Globalization*, World Bank, Washington DC, 2001.
9. Ravallion Martin, *Why Measurement Matters*, Development Research Group, World Bank, Washington DC, 2003.
10. Stiglic Džozef, *Protivrečnosti globalizacije*, SBM-X, Beograd, 2002.